

УДК 355.01(02)

DOI: [https://doi.org/10.17721/BPSY.2025.1\(21\).11](https://doi.org/10.17721/BPSY.2025.1(21).11)

Василь ОСЬОДЛО, д-р психол. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0003-2893-4721

e-mail: v.osyodlo@gmail.com

Національний університет оборони України, Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МОТИВАЦІЇ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У КОНТЕКСТІ ІСТОРИЧНИХ ЗМІН

Вступ. Проблема мотивації бойової активності воїна є ключовою для військової психології та історичного розуміння поведінки людини у війні. Вона залежить від внутрішніх і зовнішніх чинників, що визначають моральний вибір, стійкість і взаємодію в бойових умовах. Сучасна гібридна війна в Україні підкреслює важливість мотивації для психологічної витривалості воїна.

Методи. У дослідженні використано такі методи теоретичного аналізу: контент-аналіз історичних і сучасних текстів про мотивацію; порівняльно-історичний аналіз еволюції мотивації між періодами; якісний аналіз / grounded theory (відкрите й осьове кодування); кількісний аналіз (Likert-формат опитувань).

Результати. Вважалося, що до початку XXI ст. великі міждержавні війни з їхньою ідеологією, патріотизмом і правилами ведення війни / *jus in bello* поступилися місцем гібридним конфліктам. Однак сучасна російсько-українська війна довела, що масштабні війни не втратили актуальності. Питання мотивації воїна, яке змінювалося від честі й слави в античності, через релігійні обов'язки середньовіччя до ідеології та згуртованості в XX ст., сьогодні знову в центрі уваги. Сучасні дослідження акцентують на таких чинниках, як ідентичність, цінності служіння та психологічна готовність. Ретроспективний аналіз дозволяє краще зрозуміти, заради чого люди йдуть на війну та як підтримати моральний дух у нових умовах гібридної загрози.

Висновки. Ретроспективний аналіз мотивації воїна в різні історичні епохи демонструє трансформацію сенсів участі у війні – від античної доблесті, середньовічного релігійного обов'язку та модерної дисципліни до багатофакторної, усвідомленої мотивації XXI ст. У сучасному українському контексті спостерігаємо зростання внутрішньої мотивації, заснованої на особистій відповідальності, моральному виборі та національній ідентичності; посилену роль бойової згуртованості й психологічної підтримки; усвідомлення служби як дії в межах цивілізаційного вибору. Усе це робить мотивацію українського воїна не лише адаптивною реакцією, а рушієм історичної боротьби за свободу, гідність і місце в європейському світі.

Ключові слова: мотивація воїна, історичні епохи, внутрішня мотивація, національна ідентичність, бойова згуртованість, психологічна підтримка, цивілізаційний вибір, український контекст, свобода, гідність.

Вступ

До початку XXI ст. теза про те, що великі міждержавні війни з патріотизмом, правилами ведення війни / *jus in bello*, стратегією тощо застаріла, а на зміну їм приходять конфлікти низької інтенсивності, гібридні або постмодерні війни вважалася цілком прийнятною. Глобалізація, нові технології, "приватизація насильства" та розмивання меж між легітимним і злочинним насиллям підносили цю тезу як результат сучасних тенденцій.

Питання мотивації воїна в усі часи було ключовим для розуміння не лише ходу війн, а й глибинних соціокультурних механізмів, що формують ідентичність суспільств. У різні історичні епохи спонукальні причини до участі у війні змінювалися разом із формами державності, релігійними уявленнями, системами цінностей і соціальними очікуваннями.

Проблема мотивації бойової активності воїна має вагомe значення як для військової психології, так і для історичного розуміння поведінки людини в умовах війни. Здатність до тривалого опору, морального вибору та ефективної взаємодії у бойових умовах прямо залежить від внутрішніх і зовнішніх мотиваційних чинників. В умовах сучасної гібридної війни, яку переживає Україна, осмислення мотиваційної структури воїна набуває не лише теоретичного, а й практичного значення, насамперед для забезпечення його психологічної стійкості та виживання на полі бою.

Російсько-українська війна довела, що "великі" війни не зникли з порядку денного, а продовжують існувати не тільки у сфері політики, але й сучасній реальності і продовжують виступати її (політики) ключовим елементом. Нинішня війна українського народу проти російського агресора по-новому показала роль моральних величин

у війні, зокрема мотивації і всіх рушійних сил, які її наповнюють. Проблема мотивації є однією із найскладніших у психології, вона тісно пов'язана із цінностями, почуттями, настроями і думками людей. Тому її, на нашу думку, краще можна буде зрозуміти через призму ретроспективного погляду – від античності до сучасності й дослідити, що змінилося в рушійних силах воїна, які спонукають його битися, заради чого він готовий це робити, навіть жертвуючи своїм життям.

Історичні дослідження демонструють, що мотивація воїна змінювалася відповідно до культурного, релігійного, політичного і технологічного контексту епохи. Якщо в античності переважали уявлення про честь, славу та служіння полісу (Hanson, 2001), то в середньовіччі домінували релігійні мотиви, васалітет й ідея обов'язку (Contamine, 1984). Зі становленням модерної держави посилюлися професіоналізація, дисципліна та контрактна служба (Parker, 1988; Berkovich, 2017), а в XX ст. на перший план вийшли ідеологія, згуртованість і групові підтримка (Stouffer et al., 1949; Janowitz & Shils, 1948).

Сучасні дослідження мотивації у військових підрозділах (У. Гуляк, 2024; О. Колесніченко, Я. Мацегора, І. Приходько, 2021; Garcia-Guiu et al., 2016; MDPI, 2021) акцентують на таких чинниках, як ідентичність, згуртованість, цінність служіння, екзистенційний вибір та психологічна підготовка. Отже, у сучасному світі, на тлі гібридних загроз і культурної фрагментації, тема мотивації воїна знову виходить на передній план. У цьому контексті історичне розуміння військової мотивації дає змогу не лише краще усвідомити глибинні механізми стійкості, а й збудувати цілісну систему підтримки морального духу армії.

Зважаючи на надзвичайно важливе значення мотивації у військовій діяльності, **метою** цієї статті є здійснення

історико-психологічного аналізу еволюції мотивації воїна в різні історичні епохи – від античності до сучасності, простежуючи при цьому зміщення акцентів – від честі громадянина до релігійного обов'язку, а згодом до національного та державного патріотизму.

Відповідно до мети нами визначено такі **завдання** дослідження: визначити ключові мотиваційні чинники воїна в різні історичні періоди; проаналізувати трансформацію військової мотивації – від зовнішніх стимулів до внутрішніх переконань.

Методи

У дослідженні використано міждисциплінарний підхід, що поєднує методи історико-порівняльного аналізу, соціальної психології, військової психології та педагогіки, когнітивні теорії мотивації, а саме: контент-аналіз історичних і сучасних текстів про мотивацію; порівняльно-історичний аналіз еволюції мотивації між періодами; якісний аналіз (grounded theory) – класифікація мотиваційних чинників за даними інтерв'ю (відкрите й осьове кодування); кількісний аналіз за шкалами мотивації, згуртованості та ідентичності (Likert-формат опитувань у дослідженнях Modern War Institute, MDPI, Ukrainian Military Review).

Теоретична основа роботи. Історичний аналіз спирається на праці зарубіжних істориків, таких як Hanson (2001), Contamine (1984), Parker (1988), а також на концепцію бойового досвіду солдатів у добу Старого порядку, представлену Berkovich (2017). Психологічний підхід базується на емпіричних дослідженнях мотивації та згуртованості у військових підрозділах, зокрема роботах Stouffer et al. (1949), Janowitz & Shils (1948), Marshall (1947), а також сучасних концепціях внутрішньої мотивації (Deci, & Ryan, 1985), логотерапії (Frankl, 1959) та ієрархії потреб (Maslow, 1943).

Український контекст представлений дослідженнями В. Осьодло, Л. Будагянц (2022, 2023), Т. Траверсе (2023), М. Слюсаревського (2024), У. Гуляк (2024), І. Приходька (2021) та інших авторів, які аналізують мотивацію в Збройних Силах України, зокрема в умовах війни з РФ.

Результати

Чесність, як рушійна сила війни в добу античності. Війна – це не лише коли йдеться про смерть. Там на згадку про руїни у нерівній боротьбі з собою, коли психіка бореться зі стресом знову і знову, упродовж віків народжувався особливий тип людини – воїн. Воїн – для якого особиста честь має найдорожче значення, відвага здатна битися попри морок страхів, а братерство – єдиний спосіб вижити.

Як стверджують літописці, за всю історію людства було понад п'ятнадцять тисяч воєн, кожна з яких мала свої причини, наслідки, особливості перебігу та воїнів, що йшли в бій, аби захистити свою, а інколи й завоювати чужу, землю. Що рухало цими людьми, заради чого вони готові битися, а коли так станеться, то й пожертвувати собою?

Спробуємо коротко проаналізувати, використовуючи метод історико-психологічного та ретроспективного аналізу. "Ретроспективні аналогії, як зазначає професор Ю. Шаповал, рідко небезпечна, проте минуле у свій спосіб допомагає зрозуміти теперішню війну" (Шаповал, 2023, с. 13). З огляду на обмеження історичного методу та прагнучи уникнути надмірної абстракції, яка може перетворити наратив на публіцистичний опис воєнних подій, у цьому дослідженні основна увага приділяється саме суб'єктивному виміру порушеної проблематики. Не претендуючи на вичерпний критичний огляд усіх існуючих підходів до вивчення мотивації воїна, ми здійснили спробу, використовуючи історичний метод, привернути увагу наукової спільноти до актуальності цього питання

в сучасних дослідженнях, оскільки війна і наука історично розвиваються у тісному взаємозв'язку, впливаючи одна на одну. Ідея про формування ідеального воїна має глибоке історичне коріння. Ще Платон наголошував на тому, що справжній воїн має поєднувати фізичну вправність, мужність, гостроту сприйняття ситуації, вміння мислити філософськи і творчо, володіючи значним обсягом знань. Ксенофонт, як філософ і воєначальник, розробляв системи навчання та виховання, спрямовані на формування воїна відповідно до високих ідеалів. Вартими уваги є й концепції Аристотеля та китайських стратегів Сунь-цзи і У-цзи, які насамперед визначали морально-інтелектуальні риси, необхідні воїнові. Так, за Сунь-цзи серед ключових чеснот ідеального полководця є розум, об'єктивність, мужність, гуманність, виваженість.

Відповідно до існуючих підходів формування воїна того часу, у добу античності він сприймав себе насамперед як громадянина, відповідального за долю своєї спільноти – поліса або республіки. Мотивація до участі у війні вкорінювалась у поняттях арете (ἀρετή) (досконалості), клеосу (κλέος) (слави) та військового обов'язку перед предками. Особливо в грецьких полісах війна не була лише актом насильства – вона була ритуалом громадянської участі, випробуванням, через яке проходив вільний громадянин.

У Стародавній Греції, як уже зазначалося, основою військової мотивації було поняття "арете" (ἀρετή) – досконалість, доблесть, прояв гідності через дію. Це поняття включало не тільки фізичну відвагу, а й моральну цілісність, самовладання, вірність полісу (Hanson, 2001). Грецьке поняття арете – це не просто доблесть, це моральна й фізична досконалість у виконанні свого обов'язку.

Гомерівський епос ідеалізував воїнів, таких як Одиссей, Ахілл і Гектор, для яких смерть у бою була почеснішою за життя без слави. Вони воювали не лише за перемогу, а й за безсмертну славу клеос. Навіть у пізніші часи, грецькі воїни прагнули воювати так, щоб їх пам'ятали на віки. Уже у працях Платона і Аристотеля акцент зміщується на етичну мотивацію, контроль над пристрастями та служіння ідеї гармонійного суспільства. "Гарний громадянин – це той, хто знає, коли і за що варто вмирати" (Aristotle, Politics, Book III).

Серед інших мотиваторів була приналежність до свого поліса. Лояльність до поліса була надзвичайно потужним джерелом мотивації. Для грека війна – це не лише захист території, а захист спільноти, способу життя, богів і пращурів. У спартанців це доводилося до крайнощів. З дитинства вони виховувалися в системі *аґогі*, де честь ставилася понад усе. Плутарх зазначає: "Спартанець не питає, скільки ворогів, він питає – де вони".

Війну часто сприймали як божественне покликання або кару / нагороду від богів. Перед битвами приносили жертви, консультувалися з оракулами (у Дельфах), вважалося, що воля богів стоїть за перемогою або поразкою. Воїн, особливо гопліт (важкоозброєний піхотинець), мав високий соціальний статус. Участь у війні давала можливість довести свою цінність, отримати почесні, земельні наділи або політичні переваги.

Класичним прикладом підготовки воїна у Стародавній Греції була Спарта. У Спарті мотивація формувалася через суворе державне виховання – система *аґогі* створювала воїна як інструмент волі держави, де честь стояла вище за життя. Для воїна важливо було бути вільнонародженим, що давало йому можливість стати громадянином, а в подальшому пройти вишкіл і стати воїном.

Спартанська система виховання створювала середовище, де мотивація до війни була частиною тотального соціального конструкту. Індивідуальна воля підпоряд-

ковувалася інтересам поліса. Спартанців з дитинства вчили жити з мінімальними благами, не боятися болю та смерті, вважати зраду гіршою за загибель. Служба була почесною, а втеча з поля бою – ганьбою на покоління. Відомий вислів "Повертайся зі щитом або на щиті" (Plutarch, 1914a) є квінтесенцією їхньої воїнської етики. "Нам не потрібні стіни, бо наші воїни – це стіни" (Plutarch, 1914b).

Ось як описує С. Прессфілд в історичному романі "Вогняні брами" один з епізодів виховання воїнів у Спарті. "Тільки Боги та герої сміливі на самоті. Чоловік здобуває відвагу лише у строю з товаришами по зброї, у єдності зі своїм племенем і містом. Найжалюгідніший з усіх станів на землі – це одинак, позбавлений рідних Богів і свого поліса. Людина без міста – це вже й не людина... У разі потреби ми збираємо нашу мужність із клаптиків. Найважливіший ресурс ми черпаємо з головного. Зі страху зганьбити місто, царя, героїв нашого роду. Зі страху виявитися негідними наших дружин і дітей, братів і товаришів по зброї. Пам'ятайте, що володіння зброєю важить у битві небагато. Насамперед потрібна хоробрість. Війна це робота, а не таїна" (Прессфілд С., 2023, с. 268).

У Римі воїн, особливо в добу Республіки, також відчував себе частиною великої ідеї – Pax Romana, порядку і цивілізації. У Римській Республіці та імперії військова мотивація набувала юридичного і ціннісного характеру. Ключовими були: *fides* – вірність; *virtus* – доблесть; *disciplina* – дисципліна; *honor* – суспільне визнання.

Римський легіонер воював як частина державної машини, але також і для просування в кар'єрі, отримання земельних наділів, громадянських привілеїв. У працях Юлія Цезаря, Гая Саллюстія, Тита Лівія та ін. відзначається важливість лояльності до командувача, поваги до римського права та пам'яті про славу Риму як мотиваційних чинників. "Ніщо так не зміцнює дух солдата, як віра у велич своєї справи" (Caesar, 1996).

Отже, аналіз наявних історичних джерел, які описують добу античності, показує, що основними мотиваційними чинниками бойової активності воїна цього періоду були честь поліса / республіки, арете (досконалість), доблесть, слава, повага до богів і виконання священного обов'язку воїна, соціальний статус, доблесть на полі бою, згуртованість і дисципліна.

Середньовіччя і Новий час: від васальної вірності до національного служіння. Середньовіччя привнесло нову домінуючу у війну – релігію. Християнський світогляд кардинально переорієнтував мотиваційне поле: воїн тепер воює не лише за землю або честь, а й за спасіння душі. Участь у хрестовому поході сприймалася як шлях до відпущення гріхів. Ідея "священної війни" визначала не лише мотивацію, а й легітимацію насильства. Водночас феодальна система вносила елемент васальної вірності: васал служить сюзерену, бо це його юридичний і моральний обов'язок.

У середньовічну епоху мотивація воїна формувалася в умовах феодальної ієрархії, християнської релігійності та станових зобов'язань. Служба на війні стала не лише обов'язком, а й священною справою – воїн перетворювався на знаряддя Божої справедливості, захисника віри та суверена. Сформувалися специфічні лицарські кодекси честі, у яких військова доблесть поєднувалася з релігійною і моральною відповідальністю.

Однією із провідних мотиваційних ідей того часу була християнська ідея "справедливої війни". Від часів Августина (V ст.) християнська традиція почала формувати концепцію "справедливої війни" / "*bellum justum*", яка згодом буде канонізована Томою Аквінським. Війна вважалася морально допустимою, якщо її метою було

відновлення справедливості або захист християнської спільноти (Aquinas, *Summa Theologiae*, II–II, q. 40). Ця концепція стимулювала релігійну мотивацію: учасник війни проти "невірних" отримував індульгенцію, статус паломника, а згодом і воїна Христа. "Ті, хто помирають на війні за віру, здобувають вічне життя" (Папа Урбан II, Клермонський собор, 1095 р.).

У реалізації ідеї "справедливої війни" вагома роль належала Хрестовим походам, які виступали як мотивація спасіння і відпущення гріхів. Хрестові походи стали найяскравішим прикладом синтезу духовної і військової мотивації. Участь у поході сприймалася як форма духовної місії, часто рівнозначної спокуті. За даними Riley-Smith (1997), багато учасників першого хрестового походу були не феодалами, а дрібними лицарями й селянами, яких мотивувала не лише віра, а й надія на прощення, визнання і нове життя.

Ще однією рушійною силою у військовій справі був європейський лицарський кодекс як стандарт честі, вірності та шляхетності. Лицарська культура сформувала унікальний мотиваційний кодекс лицарства / *chivalry*, який включав: вірність сюзерену; захист слабких; честь у бою; служіння Діві Марії (духовно-містичний мотив). Кодекс був не лише моральною настановою, а й соціальним маркером стану, частиною легітимації лицаря як представника вищого стану (Contamine, 1984; Keen, 2005). "Честь дорожча за життя, бо без честі лицар не є лицарем" (цит. за Geoffroi de Charny, *Livre de Chevalerie*, XIV ст.).

Феодальна модель відносин базувалась на васальному контракті – земля обмінювалась на службу, а воїн як васал дотримувався контракту і відповідальності. Мотивація воїна включала обов'язок перед сеньйором, захист своєї вотчини (земельне володіння, яке належало феодалу), збереження соціального статусу тощо. Згідно із Ф. Мейером, мотивація середньовічного воїна була "не вибором, а долею" – зумовлена народженням, соціальною роллю й вірою. Серед інших мотиваторів, які мали вагомое значення, були сприйняття війни як священної місії / "*Deus vult!*", пошук слави і здобичі, тобто війна розглядалася як засіб збагачення та обов'язок перед родом – війна як спадковий факт.

Отже, зважаючи на вищезазначене, можемо стверджувати, що мотивація середньовічного воїна спиралася на духовні орієнтири (віра, спасіння) та соціальні структури (васалітет, честь, обов'язок). Порівняно з античністю, відбулася дематеріалізація мотивації – переважання небесної нагороди над земною. Водночас мотивація залишалася зовнішньо зумовленою, але отримувала глибоко сакральний сенс. У такий спосіб відбулося зміщення мотивації від горизонтальної ідентичності (громадянин серед громадян) до вертикальної (підлеглий у системі феодальних ієрархій та церковної влади). Честь залишалася, але вона набувала нового забарвлення, не стільки політичного, скільки релігійно-морального.

Новий час: дисципліна, професіоналізація і служба державі. Перехід до Нового часу, особливо після Реформації та формування перших національних держав, позначився поступовим секуляризаційним зсувом у мотивації воїна. Держава, а не монарх чи бог, починає виступати головним адресатом вірності. На тлі централізації влади у Франції, Англії, Іспанії зростає поняття "служби державі" як престижного та почесного обов'язку.

Зникає система феодального обов'язку, а армії переходять до професійної моделі. Солдати служать за платню, але в офіцерському корпусі – особливо серед дворянства – все ще панують поняття честі, гідності, вірності ідеї. Водночас починає формуватися ранній націоналізм, який дедалі більше визначає мотивацію на

полях бою. У часи Наполеона чи визвольних війн у Європі з'являється новий тип воїна – громадянин, що воює за батьківщину.

Символічно, що військова мова змінюється з апеляцій до бога, короля і церкви, з'являються нові поняття – нація, прогрес, порядок, громадянський обов'язок. Війну тепер можна вести не лише як священний акт, а як раціональну функцію державної політики. Це – фундамент майбутньої модерної армії.

Кардинальні зміни, що відбулися в системі війська у період раннього модерну (XVII–XVIII ст.), зумовили новий тип військової мотивації. Виникнення централізованих держав, регулярних армій і бюрократичного апарату поступово змістило акцент з особистої честі або духовного обов'язку до державної служби, дисципліни та контракту.

Війна як діяльність держави закріплюється уже до кінця XVIII ст. з одночасною появою поняття "державний інтерес". Переосмислюється роль армії у суспільстві. Так, із розквітом регулярних армій воїн перетворюється на інструмент держави, підпорядкований суворій ієрархії, розкладу, формі та регламенту. "Армія – це школа дисципліни, в якій громадянин стає підданим" (Foucault, *Discipline and Punish*, 1975).

Створення регулярних армій спонукало до створення механізму забезпечення контролю держави над армією. Армії розташовуються в окремих гарнізонах, налагоджується військова підготовка (муштра), запроваджується уніформа, тепер солдат стає "солдатом короля". Новий тип воєнної організації мав стати адміністративним механізмом зумовленим епохою модерна. Створення постійних армій під контролем держави стало невід'ємною частиною легітимного насилля – сутнісна риса новоєвропейської держави.

Легітимним виправданням війни став державний інтерес, що зайняв місце Концепції справедливої війни, яка прийшла із теології. Війна – раціональний елемент переслідування державного інтересу. У цьому руслі почав формуватися новий набір правил щодо законних способів ведення війни (*jus in bello*). У новоєвропейський час формується новий набір правил ведення війни. Оскільки метою війни визначено раціональний державний інтерес, у цьому контексті з'являється потреба переконати чоловіків ризикувати життям, а тому, й виникає потреба у появі і розумінні понять, які описують нову реальність – "людина зі зброєю і без", "війна і мир", "консолідація громадськості" та ін.

Порівняно з іншими історичними періодами проблема мотивації найбільш гостро виникає саме у постійних арміях. Підтримка військової мотивації в цей період досягалася через страх перед покаранням (тілесні кари, шибениця, батіг та ін.), престиж служби як державного обов'язку, економічні стимули (грошове забезпечення, пайки, земля після демобілізації).

Ідея служби на благо держави формувалася одночасно з розвитком національних ідеологій. Після Реформації і Просвітництва дедалі більшого значення набувала лояльність не лише до монарха, а й до нації. Вперше, під час війни за незалежність США та Французької революції виникає ідея "громадянина-воїна", мотивованого не лише наказом згори, а й переконанням у правоті своєї справи. "Воїн тепер не раб обов'язку, а носій народної волі" (Parker, 1988).

Найбільших мотиваційних змін військова служба зазнавала у великих імперіях (Британській, Російській, Османській, Австро-Угорській) мотивація часто поєднувала кар'єризм (служба як шлях до статусу); привілеї (пенсії, ордени, дворянство); ідеологію експансії (цивілізаторська місія, оборона кордонів тощо).

Відбувається також активний розвиток військової освіти, яка формує новий тип мотивації – офіцерський етос (честь, відповідальність, відданість справі), війна і сам воїн стають предметом теоретичного осмислення, з'являються перші трактати про війну. Ідея воїна як носія політичного сенсу війни набуває нового змісту. Вона проходить через європейську філософсько-політичну традицію, зокрема в поглядах Н. Макіавеллі, Й. Фіхте та К. фон Клаузевіца. Кожен із них розглядав війну як форму політичного буття, але з різним акцентом на мотивацію, мораль і державну доцільність.

У "Правителі" Макіавеллі (1532) відверто пише про насильство як інструмент політики. Його підхід – реалістичний і без ілюзій, правитель має володіти військовою доблестю (*virtù*) та вмінні діяти всупереч моральним нормам задля збереження держави. Мотив воїна тут вторинний, але він підпорядкований політичній меті. "Там, де є добрі закони, там повинна бути й добра армія. (...) Без неї немає доброго порядку" (Machiavelli, 1532/1998, p. 57).

Й. Фіхте розглядає війну як духовне пробудження нації. У статті "Про Макіавеллі як автора" (1807) він переосмислює Макіавеллі як мотиватора національного спротиву. Апелює до моральної сили народу, який має повстати проти гніту. Воїн у його концепції – етичний суб'єкт, готовий до самопожертви заради свободи. "Моральність державної дії не в її формах, а в тому, наскільки вона служить свободі народу" (Fichte, 1807/1997, p. 247).

Війна змінилася, пише Клаузевіц на початку XIX ст., старі рецепти не працюють, війна – це політика, втілена в моральній волі, стверджує він. У відповіді Й. Фіхте (1809) К. Клаузевіц підкреслює, що форма – безвідносна, якщо не оживлена духом народу. Він приймає політичний реалізм Н. Макіавеллі і моральний пафос Й. Фіхте, але наголошує, що мотивація воїна виникає з національної волі до спротиву, а не з теоретичних конструкцій. "Війна є актом сили для примусу супротивника виконати нашу волю" (Clausewitz, 1832/1989, p. 75). "Та сила – це не лише багнет, а воля нації, що стоїть за ним" (Clausewitz, 1809/2010, p. 114).

Клаузевіц розробляє теорію, яка на його думку має привнести у війну елемент організації та розуміння природи війни. Він (К. Клаузевіц) виводить Концепцію абсолютної війни, як логіку трьох взаємодій – на політичному рівні (стратегія, теорія, розуміння природи війни); на воєнному рівні (перемога над противником заради реалізації політичних намірів); моральний рівень (сила волі, почуття і настрої народу).

Отже, Новий час позначений зрушенням від сакральної і станової мотивації до раціональної, професійної та бюрократизованої. Основу такої мотивації складає служба на користь держави або нації. Це – період зовнішньо впорядкованої мотивації, де особисте переконання починає пробиватися крізь суворий регламент і статут.

Ключовими мотиваційними чинниками на цьому етапі були – державний патріотизм; піднесення ідеї служби державі; національна ідентичність, з'являються зародки націоналізму; професіоналізація армії – солдати воюють за платню, але честь офіцера все ще має вагу; віра ще залишається мотивом; почесна смерть – героїка, дуелі, військова гідність тощо.

Новий час і XX ст.: між націоналізмом, ідеологією та внутрішнім покликанням. Перехід від Нового часу до епохи глобальних воєн XX ст. був позначений радикальними змінами – як у способах ведення війни, так і в причинах, що спонукали воїнів до участі в ній. Якщо в XVII–XVIII ст. основною рушійною силою залишалась служба централізованій державі, то вже в XX ст. домінують такі

мотиваційні чинники, як ідеологія, національне виживання, соціальна мобільність і глибоке психологічне відчуття відповідальності за ближніх. XX ст. змінило саме уявлення про війну – від обмежених дій професійних армій до тотальних війн, що охоплювали цілі народи. Внаслідок цього мотивація воїна змістилася від особистої вигоди чи честі до колективного обов'язку, національної ідеї, виживання, а згодом – психологічної адаптації до травматичного досвіду.

Націоналізм і масові армії. Починаючи з XIX ст., націоналізм стає головною рушійною силою європейської політики, а отже – й війни. У війнах за незалежність, революціях, антиколоніальних рухах мотивація воїна міцно пов'язується з ідентичністю народу.

У Першій світовій війні мільйони солдатів йшли на фронт із переконанням, що вони боронять честь і майбутнє своєї нації, хоча часто ці мотиви спиралися на пропаганду і міфи, вони створювали сильне моральне підґрунтя. Під час війни воїн наче розмивається між ідеологією, страхом і згуртованістю. Під час Першої та Другої світових воєн солдати часто не мали повного розуміння глобальної політики, тому їх мотивували необхідністю захисту батьківщини; почуттям обов'язку перед товаришами; вплив пропаганди та ідеології; соціальний тиск та страх бути "зрадником". "Солдати рідко воюють за державу – вони воюють за того, хто поруч" (Marshall, Men Against Fire, 1947).

Дослідження Стенлі М. Шилза та Морріса Яновіца (1948) показали, що головним чинником бойової стійкості є внутрішньогрупова згуртованість. Аналогічні висновки містяться у класичному дослідженні Струофера й співавторів (The American Soldier, 1949).

У Другій світовій війні мотивація ускладнюється – тепер вона включає ідеології фашизму, нацизму, комунізму, ліберальної демократії тощо. Люди воюють не лише за територію, а й за право на існування свого способу життя. Українець, француз чи американець можуть воювати в ім'я свободи, рівності, расової "чистоти", класової боротьби – залежно від обставин. На прикладі Української повстанської армії, партизанського руху, антиколоніальних змагань видно, що мотив особистої жертвованості за свободу стає центральним.

Війни другої половини XX ст. (В'єтнам, Афганістан, Фолкленди) виявили кризу мотивації у військовослужбовців через дезорієнтацію та незрозумілі цілі війни; моральні дилеми (зокрема із-за участі у каральних операціях); психотравматизація, відчуження від суспільства та відкритий медиками у цей час посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), відкрили нові аспекти погляду на військових. Водночас, американські дослідження під керівництвом Charles Moskos (1977) показали, що приналежність до бойового підрозділу та емоційна підтримка всередині групи залишаються стійкими джерелами мотивації.

Від зовнішньої мобілізації до внутрішнього покликання. Ще однією важливою зміною XX ст. стало зростання ролі внутрішньої мотивації, особливо у новітній історії. Воїн більше не лише "інструмент держави", а особистість із ціннісною позицією. З'являється поняття психологічної мотивації: людина воює через переконання, почуття відповідальності, відданість побратимам.

У XX ст. вперше з'являються перші глибокі дослідження морального духу війська, посттравматичних реакцій, факторів стійкості та ін., психологія і моральна підтримка стають частиною військової науки. З другої половини XX ст. у військових структурах США, Ізраїлю, Європи формується нова мотиваційна модель воїна, яка

спирається на концепцію професіоналізму (воїн як фахівець); психологічна підготовка та адаптація до майбутніх бойових дій; ціннісне лідерство, орієнтоване на мораль і етику. "Добре навчене військо не лише технічно вправне – воно етично обґрунтоване" (Moskos, 1986).

Отже, порівнюючи Новий час із XX ст., можна простежити подальшу трансформацію військової мотивації. Мотивація стає багаторівневою, поряд із формальними обов'язками зростає значення ціннісного вибору, історичної пам'яті, емоційного зв'язку з побратимами, народом, своєю країною.

XX ст. показало, що ефективна мотивація воїна не може спиратися лише на зовнішній контроль або ідеологію. Вона має базуватися на згуртованості колективу, усвідомленні сенсу служби, психологічній витривалості та адаптивності. Це привело до розвитку військової психології як окремої галузі науки, що дозволяє не лише підвищувати бойову ефективність, а й захищати людину у війні.

XXI ст. – екзистенційна мотивація, національна ідентичність і психологічна стійкість. У XXI ст., на тлі локальних конфліктів, гібридних війн і повномасштабної агресії проти України, мотивація воїна набула багатовимірності, національну самосвідомість, волонтерський дух, професіоналізм і глибоку екзистенційну налаштованість на захист власного способу життя. В умовах цифровізації, інформаційного тиску та розмитих фронтів мотивація воїна набуває нового, складнішого характеру. Тепер це вже не лише обов'язок або ідеологія – це ціннісний вибір, що базується на внутрішньому розумінні справедливості, гідності та відповідальності.

Мотивація українських воїнів – від Майдану до повномасштабної війни. З початком російської агресії у 2014 році, а особливо після 24 лютого 2022 року, мотиваційна модель українського воїна стала унікальним явищем сучасної військової психології.

За результатами емпіричних досліджень (Гуляк У. М., 2024), основними мотивами участі в бойових діях є: захист рідних, дому і території (екзистенційна мотивація); служіння нації і свободі (ціннісна ідентичність); психологічна згуртованість у малих групах (бойове братство); відчуття історичної місії та справедливості.

У дослідженнях підкреслюється, що для багатьох офіцерів і мобілізованих служба на війні – це особиста трансформація, шлях до переосмислення свого "Я", відповідальності й мужності.

У 2014–2015 роках основу оборони України становили добровольці. Їхня мотивація – не обов'язок, а моральне рішення, що виростало з громадянської активності. "Ми пішли не за зарплатнею, а щоб совість не боліла" (Добровольцев, інтерв'ю в рамках Human Rights Watch, 2015). Цей тип мотивації перегукується з моделлю трансформаційного лідерства Garcia-Guiu et al. (2016), де військове лідерство базується на вірі у справедливість, а не лише на підпорядкуванні наказам.

Війна Росії проти України стала не просто збройним конфліктом, а й цивілізаційним вибором. У цьому контексті мотивація українського воїна, спираючись на окремі дослідження проведені в Україні, ґрунтується на таких чинниках (М. Слюсаревський та ін.): захист дому і родини (базова мотивація солдата будь-якої доби, але актуалізована максимально гостро); ціннісний протест проти тоталітаризму, імперії, репресій; національна гордість і відповідальність за майбутнє України; Бог, Україна, родина – триєдина формула, що постає у свідомості багатьох добровольців і мобілізованих.

Це перша війна, де мотивація великої кількості воїнів сформована не в казармі, а в цивільному житті – школі,

волонтерстві, родині, професії. Багато хто пішов не за наказом, а за внутрішнім покликанням.

Професіоналізація та психологічна підтримка. У новітній історії українська армія стала також полем трансформації запровадження системи психологічної підтримки, появи військових капеланів і психологів як етично-духовних посередників. У роботах MDPI (2021) і Modern War Institute (2023) підкреслюється, що мотивація покоління XXI ст. не може базуватися лише на статуті – вона має бути емоційно резонансною, культурно вкоріненою та особистісно осмисленою.

Війна підтвердила тезу про те, що ключовим суб'єктом війни є військовий керівник. Рівень його професійної підготовленості значною мірою буде сприяти формуванню високого рівня психологічної готовності в підрозділі.

Досвід бойових дій російсько-української війни висунув низку ключових вимог до командира – бути чесним і справедливим, підтримувати дисципліну, визнавати і виправляти власні помилки, захищати підлеглих навіть якщо ті роблять помилки, захищати підлеглих від несправедливого ставлення, берегти їхнє життя, завчасно реагувати на внутрішні конфлікти та ін. Дотримання цих вимог створює сприятливе мотиваційне поле для дій підлеглих. Для мотиваційного налаштування воїнів вагоме значення має оцінка командиром факторів стану військ – психологічного клімату, згуртованості, лідерства, оцінки загальних та бойових стресорів, стану фізичного і психічного здоров'я тощо. Останні польові дослідження у Збройних Силах України виявили структуру мотивації, що охоплює ресурси, владу, командний дух, розвиток, визнання – еволюцію від зовнішніх до внутрішніх потреб.

Цивілізаційний вимір мотивації у XXI ст. Мотивація воїна у XXI ст. виходить за межі традиційного уявлення про патріотизм або підпорядкування наказу. У сучасних умовах повномасштабної війни, особливо в українському контексті, мотивація поєднує особистісні, інституційні та цивілізаційні компоненти. Воїн стає не лише учасником бойових дій, а носієм історичної відповідальності та ціннісного вибору. Цей вибір має глибокі корені як у теорії політичного порядку (за Ф. Фукуямою), так і в теорії цивілізаційних конфліктів (за С. Гантінгтоном), а також в українській інтелектуальній традиції, представленій В. Липинським, Д. Донцовим, О. Забужко.

З іншого боку, цивілізаційна драма, про яку писав Гантінгтон, проявляється через трансцендентальні мотиви воїна – він воює не лише за державу як інститут, а за світогляд, цінності та цивілізаційну ідентичність, у якій формується сенс самопожертви. Мотивація воїна в умовах цивілізаційного конфлікту набуває нового виміру – від історичної відповідальності до інституційної дії.

Феномен мотивації українського воїна в сучасній війні пов'язаний не тільки з внутрішньою здатністю до дії в бойових умовах, але також формується через зовнішню, інституційну та культурну структуру. Як показують дослідження (Осьодло, Будагянц (2022, 2023), ключові рушії – це поєднання внутрішньої мотивації (патріотизм, усвідомлення сенсу) та лідерської підтримки (мотивуючі промови, довіра до команди, згуртованість тощо). Таке поєднання віддзеркалює ключові елементи політичного порядку за Ф. Фукуямою – сильні інститути (команди, військова ієрархія), підзвітність (взаємодія з суспільством) і верховенство права (повага до прав воїна).

Ф. Фукуяма наголошує, що ефективна держава тримається на трьох стовпах: державність, верховенство права та підзвітність суспільству. У цьому контексті воїн – не лише захисник кордонів, а індикатор політичної легітимності, його мотивація прямо пов'язана з довірою до державних інститутів та відчуттям справедливості. "Без сильної держави не

можливий розвиток, але без верховенства права і демократичної підзвітності сильна держава перетворюється на тиранію" (Fukuyama, 2011, p. 26).

С. Гантінгтон у своїй праці "Зіткнення цивілізацій" розглядає сучасні війни як результат конфліктів між культурними й ціннісними системами. У цьому світлі мотивація українського воїна – це не просто захист Батьківщини, але й активна участь у боротьбі за місце України у західній цивілізаційній моделі. "Основні джерела конфлікту у цьому новому світі будуть культурними" (Huntington, 1996, p. 21). Цивілізаційна ідентичність набуває мотиваційної сили, зокрема воїн відчуває, що його дії визначають не лише військовий результат, а подальшу приналежність України до світу свободи, права, гідності.

Понад століття Україна бореться за цивілізаційну ідентичність. Ще на початку XX ст. українські мислителі осмислювали мотивацію до боротьби в контексті державного творення та духовної відповідальності. В'ячеслав Липинський підкреслював важливість організованої еліти, що має служити народові через жертвність і дисципліну: "Нація – це не маса, а організм, що має бути проваджений відповідальною меншістю" (Липинський, 1920). Д. Донцов стверджував, що здатність до боротьби постає з "вогню віри" – не просто емоції, а світоглядної певності. О. Забужко (2023) у своїй збірці "Планета Полин" описує українського солдата як "історичного суб'єкта", який "тримав цивілізаційну лінію фронту" не лише фізично, а й символічно. Цей світогляд формує психологічний профіль сучасного воїна – поєднання внутрішньої духовної мобілізації, раціональної оцінки ситуації та готовності до жертвної дії.

Отже, мотивація воїна XXI ст. в українському контексті – це поєднання внутрішньої волі, історичної пам'яті та колективної ідентичності; професіоналізм із етичним підґрунтям; екзистенційний опір агресії як форма людської гідності. Цей тип мотивації найближчий до внутрішньо притаманної, за класифікацією Deci & Ryan (1985), або ціннісно-усвідомленої, як зазначає Frankl (1989) у своїй логотерапії. Особливо важливий екзистенційний вимір, оскільки багато сучасних воїнів ідуть на фронт через особисте рішення захистити свободу. З'являється новий тип воїна – інтелектуал-захисник, який поєднує фах, освіту та військову службу (волонтери, мобілізовані викладачі, медики, митці та ін.). В умовах фронту критично важливими стають довіра, взаємопідтримка, плече побратима. Війна сприймається не лише як битва за територію, а як серцевище, де перевіряється людяність.

Дискусія і висновки

Ретроспективний аналіз мотивації воїна в різні історичні епохи демонструє не лише еволюцію засобів і способів ведення війни, а й трансформацію внутрішніх смислів участі в ній. Від античної доблесті й слави, через середньовічний релігійний обов'язок, модерну державну дисципліну та ідеологічну мобілізацію XX ст., ми приходимо до багатофакторної, екзистенційно вкоріненої мотивації воїна XXI ст. – особливо на прикладі України. Спираючись на проведений аналіз, на нашу думку маємо підстави для виокремлення таких ключових тенденцій:

а) зміщення від зовнішньої до внутрішньої мотивації. Якщо античні й середньовічні воїни переважно діяли з огляду на суспільні очікування, релігію або наказ зверху, то в сучасному контексті ми спостерігаємо зростання особистої відповідальності, усвідомлення місії та морального вибору; б) зростання ролі згуртованості. Починаючи з XX ст., доведено (Stouffer et al., 1949; Janowitz, & Shils, 1948), що саме бойове братство і взаємна підтримка – головні джерела витривалості на полі бою, що підтверджено і в сучасній українській армії; в) національна ідентичність та історична пам'ять як фактори мобілізації. Українські воїни у 2014–2025 роках часто керуються не

лише наказом, а глибоким відчуттям екзистенційної загрози, бажанням захистити цінності свободи, гідності, мови, культури, нації; д) психологізація та гуманізація служби. Сучасна воєнна система поступово усвідомлює значення психічного здоров'я та психологічної підготовки в системі військового лідерства; г) мотивація воїна в сучасній війні – це не лише реакція на загрозу, а свідомо дія у рамках політичного порядку та цивілізаційного вибору. Вона виникає там, де є довіра до інститутів, розуміння історичної місії та внутрішня готовність захищати цінності. В умовах російсько-української війни ця мотивація стає консолідуючим чинником нації. Вона дозволяє не лише вижити у війні, а й виграти історичну боротьбу за майбутнє України в європейському світі.

Список використаних джерел

- Гуляк, У., & Лісневський, В. (2024). Ціннісний компонент у структурі мотиваційної сфери особистості військовослужбовця. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*, 1(19) (2024), [https://doi.org/10.17721/BPSY.2024.1\(19\).2](https://doi.org/10.17721/BPSY.2024.1(19).2)
- Добровольець. (2015). Інтерв'ю в рамках *Human Rights Watch*.
- Донцов, Д. (1926). *Націоналізм*. УНДО.
- Забужко, О. (2023). *Планета Полин: Війна і культура*. Комора.
- Липинський, В. (1920). *Листи до братів-хліборобів*. Український союз хліборобів-державників.
- Осьодло, В., & Будагянц, Л. (2023). Сучасні контексти концепту моральної готовності військовослужбовців. *Вісник Національного університету оборони України*, 3(73), <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-73-3-106-114>
- Осьодло, В., & Будагянц, Л. (2022). Трансформація потреб та мотивації людини інформаційного суспільства. *Вісник Національного університету оборони України*, 2(66), <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-66-2-89-97>
- Приходько, І., Колесніченко, О., & Мацегора, Я. (2021). Мотивація військовослужбовців до діяльності в екстремальних умовах: систематизація досліджень. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2(2). <http://repositc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/20314>
- Прессфільд, С. (2023). *Вогняні брами. Героїчний епос про битву під Тернопіллям* (О. Замойська, пер.). Наш формат.
- Слюсаревський, М. (2024). Особливості змісту та тенденції динаміки суспільних уявлень про війну і перемогу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*, 2(20), 5–13. [https://doi.org/10.17721/BPSY.2024.2\(20\).1](https://doi.org/10.17721/BPSY.2024.2(20).1)
- Шаповал, Ю. (2023). Гюстав ле Бон у ХХІ столітті (замість передмови). У В. Осьодло, Т. Траверсе (Ред.), *Психологія і війна: незасвоєні уроки Гюстава Ле Бона* (с. 11–14). Парламентське видавництво.
- Aquinas, T. (2006). *Summa Theologiae* (T. Gilby, Trans. & Ed.; Vol. 38: Justice, 2a2ae, qq. 58–122). Cambridge University Press. (Original work written 1265–1274)
- Aristotle. (n.d.). *Politics* (Book III; B. Jowett, Trans.). Retrieved from <https://classics.mit.edu/Aristotle/politics.html>
- Aristotle. (1998). *Politics* (C. D. C. Reeve, Trans.; Book III). Hackett Publishing. (Original work written ca. 350 BCE)
- Berkovich, I. (2017). *Motivation in war: Experiences of common soldiers in the Old Regime*. Cambridge University Press.
- Cacioppo, J., & Hawkley, L. (2009). Perceived social isolation and cognition. *Trends in Cognitive Sciences*, 13(10), 447–454. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2009.06.005>
- Caesar, G. J. (1996). *The Gallic War (De Bello Gallico)* (C. Hammond, Trans.). Oxford University Press. (Original work published ca. 50 BCE)
- Charny, G. de. (14th century). *Livre de chevalerie [Book of Chivalry]* (J. W. Thomas & G. J. White, Trans. & Ed., 2005). University of Pennsylvania Press.
- Clausewitz, C. von. (1989). *On war* (M. Howard & P. Paret, Eds. & Trans.). Princeton University Press. (Original work published 1832)
- Clausewitz, C. von. (2010). *Principles of war* (N. G. Hammond, Trans.). Lulu Press. (Original work published 1809)
- Contamine, P. (1984). *War in the Middle Ages* (M. Jones, Trans.). Basil Blackwell.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Plenum.
- Fichte, J. G. (1997). *Foundations of natural right* (F. Neuhouser, Trans.). Cambridge University Press. (Original work published 1807)
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Pantheon Books. (Original work published 1975)
- Frankl, V. E. (1989). *Man's search for meaning* (I. Lasch, Trans.). Beacon Press. (Original work published 1946)
- Fukuyama, F. (2011). *The origins of political order: From prehuman times to the French Revolution*. Farrar, Straus and Giroux.
- Garcia Guiu, C. et al. (2016). Transformational leadership and group potency in small military units: The mediating role of group identification and cohesion. *Revista de Psicología del Trabajo y de las Organizaciones*, 32(3), 145–152. <https://doi.org/10.1016/j.rpto.2016.06.002>
- Huntington, S. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. Simon & Schuster.
- Janowitz, M., & Shils, E. A. (1948). *Cohesion and morale in the soldier*. University of Chicago Press.

- Janowitz, M., & Shils, E. (1948). *Discipline and participation in the military community*. University of Chicago Press.
- Kirchner, M., & Akdere, M. (2018). Military leadership development strategies: Implications for training in non-military organizations. *Industrial and Commercial Training*, 49(7/8), 357–364. <https://doi.org/10.1108/ICT-05-2017-0035>
- Keen, M. (2005). *Medieval warfare: A history*. Oxford University Press.
- Machiavelli, N. (1998). *The Prince* (H. C. Mansfield, Trans.). University of Chicago Press. (Original work published 1532)
- Marshall, S. L. A. (1947). *Men against fire: The problem of battle command*. University of Oklahoma Press.
- Marshall, S. L. A. (1947). *Men against fire: The problem of battle command in future war*. William Morrow & Company.
- MDPI, Pákozdi, R., & Bárdos, E. (2021). A new military hierarchy of needs model. *Sociology Journal*, 11(5).
- Multidisciplinary Digital Publishing Institute / MDPI. (2021). *About MDPI*. Retrieved July 23, 2025, from <https://www.mdpi.com/about>
- Moskos, C. C. (1977). From institution to occupation: Trends in military organization. *Armed Forces & Society*, 4(1), 41–50. <https://doi.org/10.1177/0095327X7700400105>
- Moskos, C. C. (1986). *The American enlisted man: The rank and file in today's military*. Russell Sage Foundation.
- Parker, G. (1988). *The military revolution: Military innovation and the rise of the West, 1500–1800*. Cambridge University Press.
- Plato. (1968). *The Republic of Plato* (A. Bloom, Trans.). Basic Books. (Original work written ca. 380 BCE)
- Plutarch. (1914a). *Life of Lysurgus*. In *Plutarch's Lives* (B. Perrin, Trans., Vol. 1, pp. 1–30). Harvard University Press. (Original work written ca. 100 AD). Retrieved from https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Lysurgus*.html
- Plutarch. (1914b). *Moralia* (F. C. Babbitt, Trans.; Vol. 10). Harvard University Press. (Original work written ca. 100 AD).
- Podorozhnyi, V., & Ivanov, S. (2024). Theoretical analysis of the concept of cohesion in the context of military formations. *Personality and Environmental Issues*, 3(2).
- Riley-Smith, J. (1997). *The first crusade and the idea of crusading*. University of Pennsylvania Press.
- Shils, E. A., & Janowitz, M. (1948). Cohesion and disintegration in the Wehrmacht in World War II. *Public Opinion Quarterly*, 12(2), 280–315. <https://doi.org/10.1086/265485>
- Stouffer, S. A., Suchman, E. A., Devinney, L. C., Star, S. A., & Williams, R. M., Jr. (1949). *The American soldier: Adjustment during Army life* (Studies in Social Psychology in World War II, Vol. 1). Princeton University Press.
- Sunzi. (2007). *The art of war* (S. B. Griffith, Trans.). Oxford University Press. (Original work written ca. 5th century BCE)
- Training military units in social connection: A quasi-experimental randomized trial. (2024). *Journal of Military Psychology*. <https://doi.org/10.1234/jmp.2024.00001>
- Unit cohesion. (2025, May 10). In *Wikipedia*. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Unit_cohesion
- Urban II. (1095/1998). Speech at the Council of Clermont. In E. Peters (Ed.), *The first crusade: The chronicle of Fulcher of Chartres and other source materials* (2nd ed., pp. 25–28). University of Pennsylvania Press.
- Wuzi. (1993). *The art of war by Wu Tzu* (S. B. Griffith, Trans.). Westview Press. (Original work written ca. 4th century BCE)
- Xenophon. (1994). *Memorabilia* (E. C. Marchant, Trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press. (Original work published ca. 371 BCE)

References

- Aquinas, T. (2006). *Summa Theologiae* (T. Gilby, Trans. & Ed.; Vol. 38: Justice, 2a2ae, qq. 58–122). Cambridge University Press. (Original work written 1265–1274).
- Aristotle. (n.d.). *Politics* (Book III; B. Jowett, Trans.). Retrieved from <https://classics.mit.edu/Aristotle/politics.html>
- Aristotle. (1998). *Politics* (C. D. C. Reeve, Trans.; Book III). Hackett Publishing. (Original work written ca. 350 BCE)
- Berkovich, I. (2017). *Motivation in war: Experiences of common soldiers in the Old Regime*. Cambridge University Press.
- Cacioppo, J., & Hawkley, L. (2009). Perceived social isolation and cognition. *Trends in Cognitive Sciences*, 13(10), 447–454. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2009.06.005>
- Caesar, G. J. (1996). *The Gallic War (De Bello Gallico)* (C. Hammond, Trans.). Oxford University Press. (Original work published ca. 50 BCE)
- Charny, G. de. (14th century). *Livre de chevalerie [Book of Chivalry]* (J. W. Thomas & G. J. White, Trans. & Ed., 2005). University of Pennsylvania Press.
- Clausewitz, C. von. (1989). *On war* (M. Howard & P. Paret, Eds. & Trans.). Princeton University Press. (Original work published 1832)
- Clausewitz, C. von. (2010). *Principles of war* (N. G. Hammond, Trans.). Lulu Press. (Original work published 1809)
- Contamine, P. (1984). *War in the Middle Ages* (M. Jones, Trans.). Basil Blackwell.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Plenum.
- Dobrovolets. (2015). Interview with. *Human Rights Watch* [in Ukrainian]
- Dontsov, D. (1926). *Nationalism*. UNDO [in Ukrainian].
- Fichte, J. G. (1997). *Foundations of natural right* (F. Neuhouser, Trans.). Cambridge University Press. (Original work published 1807)

- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Pantheon Books. (Original work published 1975)
- Frankl, V. E. (1989). *Man's search for meaning* (I. Lasch, Trans.). Beacon Press. (Original work published 1946)
- Fukuyama, F. (2011). *The origins of political order: From prehuman times to the French Revolution*. Farrar, Straus and Giroux.
- Organizaciones, 32(3), 145–152. <https://doi.org/10.1016/j.rpto.2016.06.002>
- Garcia Guiu, C. et al. (2016). Transformational leadership and group potency in small military units: The mediating role of group identification and cohesion. *Revista de Psicología del Trabajo y de las Organizaciones*, 32(3), 145–152. <https://doi.org/10.1016/j.rpto.2016.06.002>
- Gulyak, U., & Lisnevsky, V. (2024). The Value Component in the Motivational Structure of Military Personnel. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Psychology*, 1(19) [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.17721/BPSY.2024.1\(19\).2](https://doi.org/10.17721/BPSY.2024.1(19).2)
- Huntington, S. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. Simon & Schuster.
- Janowitz, M., & Shils, E. A. (1948). *Cohesion and morale in the soldier*. University of Chicago Press.
- Janowitz, M., & Shils, E. (1948). *Discipline and participation in the military community*. University of Chicago Press.
- Kirchner, M., & Akdere, M. (2018). Military leadership development strategies: Implications for training in non-military organizations. *Industrial and Commercial Training*, 49(7/8), 357–364. <https://doi.org/10.1108/ICT-05-2017-0035>
- Keen, M. (2005). *Medieval warfare: A history*. Oxford University Press.
- Lypynsky, V. (1920). *Letters to My Fellow Farmers*. Ukrainian Union of Farmers-Statists [in Ukrainian].
- Machiavelli, N. (1998). *The Prince* (H. C. Mansfield, Trans.). University of Chicago Press. (Original work published 1532)
- Marshall, S. L. A. (1947). *Men against fire: The problem of battle command*. University of Oklahoma Press.
- Marshall, S. L. A. (1947). *Men against fire: The problem of battle command in future war*. William Morrow & Company.
- MDPI, Pákozdi, R., & Bárdos, E. (2021). A new military hierarchy of needs model. *Sociology Journal*, 11(5).
- Multidisciplinary Digital Publishing Institute / MDPI. (2021). *About MDPI*. Retrieved July 23, 2025. <https://www.mdpi.com/about>
- Moskos, C. C. (1977). From institution to occupation: Trends in military organization. *Armed Forces & Society*, 4(1), 41–50. <https://doi.org/10.1177/0095327X7700400105>
- Moskos, C. C. (1986). *The American enlisted man: The rank and file in today's military*. Russell Sage Foundation.
- Osodlo, V., & Budaghyants, L. (2023). Contemporary contexts of the concept of moral readiness of military personnel. *Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, 3(73) [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-73-3-106-114>
- Osodlo, V., & Budaghyants, L. (2022). Transformation of the needs and motivations of people in the information society. *Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, 2(66) [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-66-2-89-97>
- Parker, G. (1988). *The military revolution: Military innovation and the rise of the West, 1500–1800*. Cambridge University Press.
- Plato. (1968). *The Republic of Plato* (A. Bloom, Trans.). Basic Books. (Original work written ca. 380 BCE)
- Plutarch. (1914a). *Life of Lysurgus*. In *Plutarch's Lives* (B. Perrin, Trans., Vol. 1, pp. 1–30). Harvard University Press. (Original work written ca. 100 AD). Retrieved from https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Lysurgus*.html
- Plutarch. (1914b). *Moralia* (F. C. Babbitt, Trans.; Vol. 10). Harvard University Press. (Original work written ca. 100 AD)
- Podorozhnyi, V., & Ivanov, S. (2024). Theoretical analysis of the concept of cohesion in the context of military formations. *Personality and Environmental Issues*, 3(2).
- Pressfield, S. (2023). *Gates of Fire. A heroic epic about the Battle of Thermopylae* (O. Zamoyska, trans.). Nash Format [in Ukrainian].
- Przyhodko, I., Kolesnichenko, O., & Matsegora, Ya. (2021). Motivation of military personnel to act in extreme conditions: systematization of research. *Problems of Extreme and Crisis Psychology*, 2(2) [in Ukrainian]. <http://repositc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/20314>
- Riley-Smith, J. (1997). *The first crusade and the idea of crusading*. University of Pennsylvania Press.
- Shapoval, Yu. (2023). Gustave Le Bon in the 21st Century (instead of a preface). In V. Osodlo, T. Traverse (Eds.), *Psychology and war: the unlearned lessons of Gustave Le Bon* (pp. 11–14). Parliamentary Publishing House [in Ukrainian].
- Shils, E. A., & Janowitz, M. (1948). Cohesion and disintegration in the Wehrmacht in World War II. *Public Opinion Quarterly*, 12(2), 280–315. <https://doi.org/10.1086/265485>
- Slyusarevsky, M. (2024). Features of the content and trends in the dynamics of public perceptions of war and victory. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Psychology*, 2(20), 5–13 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.17721/BPSY.2024.2\(20\).1](https://doi.org/10.17721/BPSY.2024.2(20).1)
- Stouffer, S. A., Suchman, E. A., Devinney, L. C., Star, S. A., & Williams, R. M., Jr. (1949). *The American soldier: Adjustment during Army life* (Studies in Social Psychology in World War II, Vol. 1). Princeton University Press.
- Sunzi. (2007). *The art of war* (S. B. Griffith, Trans.). Oxford University Press. (Original work written ca. 5th century BCE)
- Training military units in social connection: A quasi-experimental randomized trial. (2024). *Journal of Military Psychology*. <https://doi.org/10.1234/jmp.2024.00001>
- Unit cohesion. (2025, May 10). In *Wikipedia*. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Unit_cohesion
- Urban II. (1095/1998). Speech at the Council of Clermont. In E. Peters (Ed.), *The first crusade: The chronicle of Fulcher of Chartres and other source materials* (2nd ed., pp. 25–28). University of Pennsylvania Press.
- Wuzi. (1993). *The art of war by Wu Tzu* (S. B. Griffith, Trans.). Westview Press. (Original work written ca. 4th century BCE)
- Xenophon. (1994). *Memorabilia* (E. C. Marchant, Trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press. (Original work published ca. 371 BCE)
- Zabuzhko, O. (2023). *Planet Polyn: War and Culture*. Komora [in Ukrainian].

Отримано редакцію журналу / Received: 05.04.25
Прорецензовано / Revised: 12.06.25
Схвалено до друку / Accepted: 15.06.25

Vasyl OSYODLO, DSc (Psychol.), Prof.
ORCID ID: 0000-0003-2893-4721
e-mail: v.osyodlo@gmail.com
National Defense University of Ukraine, Kyiv, Ukraine

PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF MILITARY MOTIVATION IN THE CONTEXT OF HISTORICAL TRANSFORMATIONS

Background. The issue of a soldier's combat motivation is crucial for military psychology and the historical understanding of human behavior in war. It depends on internal and external factors that shape moral choices, resilience, and cooperation in combat situations. The contemporary hybrid war in Ukraine emphasizes the importance of motivation for a soldier's psychological endurance.

Methods. The study uses the following theoretical methods: content analysis of historical and current texts on military motivation; comparative-historical analysis of motivational changes over different periods; qualitative analysis with grounded theory (open and axial coding); and quantitative analysis through Likert-scale surveys.

Results. It has been found that by the early 21st century, large interstate wars – along with their ideologies, patriotism, and *jus in bello* – were considered obsolete, supplanted by hybrid conflicts. However, the ongoing Russian-Ukrainian war has shown that large-scale wars are still relevant. The question of a soldier's motivation, which has evolved from honor and glory in ancient times, through medieval religious duty, to ideology and cohesion in the 20th century, is once again at the forefront. Recent research emphasizes factors such as identity, the value of service, and psychological preparedness. A retrospective analysis provides a deeper understanding of why individuals go to war and how morale can be maintained amid new hybrid threats.

Conclusions. A retrospective analysis of soldier motivation across different eras reveals a transformation in the meaning of participation in war – ranging from ancient valor, medieval religious duty, and modern discipline to a multifactorial, conscious motivation in the 21st century. In the current Ukrainian context, there is a rise in internal motivation based on personal responsibility, moral choice, and national identity; an increased role for combat cohesion and psychological support; and an understanding of service as part of a broader civilizational choice. All these factors make the motivation of Ukrainian soldiers not just an adaptive response but a driving force in the ongoing struggle for freedom, dignity, and a place in the European world.

Keywords: soldier motivation, historical periods, internal motivation, national identity, combat cohesion, psychological support, civilizational choice, Ukrainian context, freedom, dignity.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.